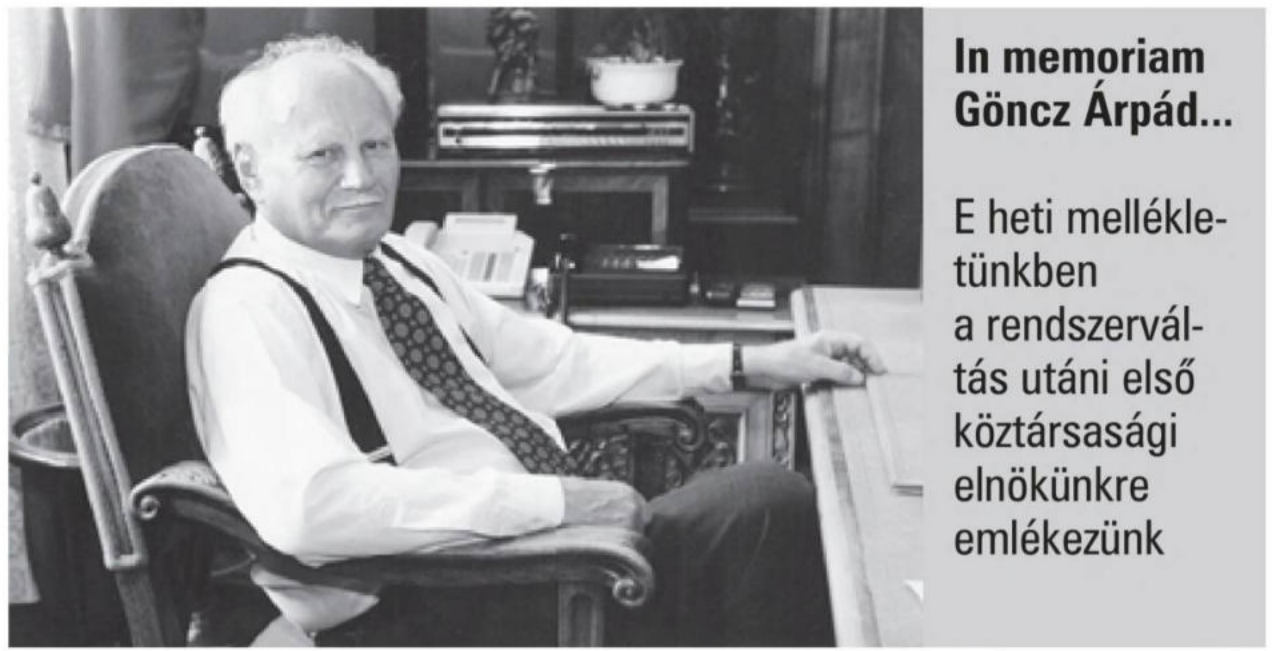

SZÉP SZÓ

A NÉPSZAVA kulturális és társadalomkritikai melléklete
2015. október 17., szombat

In memoriam
Göncz Árpád...

E heti mellékletünkben a rendszerváltás utáni első köztársasági elnökünkre emlékezünk

Hosszú futásod véget ért

Árpi. Így: Árpi. Az ország nagy része így hívja, legfőbb szeretetből és tisztelettel hozzáteszik a bácsit. Szülei a legmagyarabb nevet adták neki, nincs is védősztentje. Bár Jókai a Jövő század regényében bő fantáziájával kreált egy Szent Árpádot, de tudjuk, hogy a Nagy Mesemondó fantáziáját sokszor igazolta a valóság, például lett (igaz, csak felerészben) fekete elnöke az Allamoknak. Családtagjai – élükön Zsuzsával – Árpádozták. Talán így akarták az intimitást inverz módon érzékeltetni. Még valaki Árpádozta: Antall József. Árpi személye a lakmusz szerepét is betölti: kevés ember van, aki ne szeretné, de azokkal általában valami nem stimmel...

MÉCS IMRE

Személyesen 1959-ben a váci börtön 50-es zárkájában ismerkedtünk meg, bár már hallottunk egymásról, hiszen a Gyűjtőben, a hírhedt Kisfogház emeletén tartották fogva Bibó Istvánnal, elkülönített államfogyóként, mialatt én a földszinti halálsoron voltam. Árpiék izgultak az én életemért is, miközben hajnalonként hallották a bitók vonzolását, azok beékelését, a kalapálást, s számolgatták, vajon ma hány (fiatal) embert akasztanak. Miután „életfogyos” lettem, kerültem Vácra, ahol akkoriban nem voltak kivégzések, nem kellett rettegni attól, hogy nyílik az ajtó és visznek.

Kérek egy kanalat!

A zárkában húszan voltunk, tíz emeletes ágyon, egyetemisták, fiatal munkások, egyetemi oktatók, Árpi a 37 évével az idősebbekhez tartozott. Hihetetlenül jó társaságot hozott össze a zsarnokság, erőszakot, pénzt és aljasságot nem kímélve. Ki-ki a fordítóirodában vagy egy vegyi laborban dolgozott, a hétvégéken be voltak zárva, rengeteget beszélgettünk, olvastunk, lelkiztünk, vitakoztunk. Este hánykolódtunk a szalmaszéken, a bedeszkázott ablak résein keresztül áthatolt a Duna vízszaga, illata, mint a szabadság üzenete, s behallatszott a sétahajók tánceje, a víz felett besurrantak a szigeti Pokol Csárda dajdajozásának hanghullámai. Magunkra maradtunk. Itt vagyunk itthon, egymás között.

Nekünk igazunk van, lelkileg szabadok vagyunk, itt van a szabad Magyarország a börtönben. Hazagondoltunk. Árpi négy kis gyermekére, feleségére, Zsuzsára. Mennyivel nehezebb volt neki a börtön! Lassan elaludtunk, néha álmodtunk, hogy azután reggel 6-kor felriadunk a házimunkások rohangálására, a kutyának nevezett tolóreszkek csattogására, az artikulálatlan smasszerordítószókra. Ébredt a börtön.

Voltak derűsebb pillanatok is, például amikor a házimunkások ételosztás után beadták a maradék káposztás konderét, körülguggoltuk, Árpi is, kezünkben az egyetlen evőeszközünkkel, az alumíniumkanállal, és guberáltunk, amelynek megvolt a szabálya: egy körben mindenki csak egyszer nyúlhatott a kanállal a káposztába, s akadt szerencsés, akinek egy kis húscsapat jutott.

(Ez a jelenet jutott eszembe, amikor Árpi elnök lett és a Parlamentbe költözött az üléstermünk közelébe, egy szék, Kossuth-szobros irodába, s ebéd-szünetben benéztem hozzá, éppen ebédelt, kiszólt a titkárnőnek, hogy hozzon nekem egy pluszkanalat...)

Azért a szorongás nem hagyott el bennünket, hiszen a legfőbb ügyész és a Legfelsőbb Bíróság elnöke bármely jogerős ítélet ellen óvást emelhetett és

utólag halálra ítélték egyes életben maradt társainkat. (Ez történt többek között Nickelsburg Lászlóval is.) A börtön-szöveg a jelenséget „sárga csikónak” nevezte.

Joggal tarthatunk ettől a jogi gyilkosságtól. 59 őszén váratlanul egy társammal, minden indok nélkül Pestre szállítottak, s két hétig nem tájékoztattak, hogy miért vittek oda. Kiderült, hogy a forradalom előtti rabtervező irodát újból felállították, s oda gyűjtötték a műszakiakat.

'60 tavaszán Kádárék miniamnesztiát hirdettek, amely főleg az ávosokat érintette (Péter Gáborékat, Farkas Mihályékat), ráadásul Kádár Csepelen bejelentette, hogy kiengedték a politikai foglyokat, a börtönben csak gyilkosok és köztörvényesek maradtak. Vácott óriási volt a felháborodás. Éhségsztrájkot szerveztek a rabok. Félítettük Árpiék, Bibót és a többieket. A sztrájk híre világszerte elterjedt, a hatalom kénytelen volt fékezni magát, végül szétrobbantották a politikai foglyokat.

FOTÓ: SZALMÁS PÉTER

Részben az „osztályidegenek” börtönébe, Márianosztrára vitték őket (Árpi, Bibót, **Eörsi Pistát** is, ahol kegyetlenül bántak velük), valamint az ország távoli csücskébe, Sátoraljuújhelyre.

A szovjet vezetésnek és a quisling Kádárnak is egyre terhesebbé vált, hogy az ENSZ közgyűlése évente, nagy többséggel elítélte őket a magyar forradalom kegyetlen eltiprásáért. A levéltelen előfeltétele volt, hogy, az ítélet nagyságát tekintve teljes mértékű amnesztiát hirdessenek. A színpalak mögött tárgyalások indultak, amelyek részleteit a később Amerikába disszidált tárgyalásvezető népköztársasági követ megírta. Sajnos a nyugatiak belemertek egy sor kizáró klauzulába, mint a gyilkosság, hűtlenség, visszaesés stb. Nem tudták, hogy a harcokban való

Antall József, Szabad György és Göncz Árpád a Wallenberg-szobornál FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS

részvételt, még a parancsra részt vevő kiskatonák esetében is meg nem állapítható számú gyilkosságnak tekintették, ezért mintegy 300 ötvenhatos elítélt kénytelen volt tovább tölni büntetését. Köztük Árpi és társa, Regéczy László is.

Egy ágy, egy szék

Több ezren térhettünk haza. Árpiék megkértek, hogy látogassam meg családjukat és mondjam el, mi van velük. A taxis, amikor megtudta, hogy '56-os vagyok, nem fogadott el pénzt. Szüleim, testvéreim, barátaim nagy szeretettel fogadtak. Ugyanakkor egyre nagyobb szorongás fogott el, amikor közeledtem Árpiék óbudai bérházához, és ott álltam a gangon, ajtuk előtt. Zsuzsa fogadott, a bibliai erős asszony, négy gyermekével, nagy szeretettel. A legnagyobb, Kinga 15, a legkisebb fiú 7 éves lehetett. Rettenetesen szegyelettem magamat, hogy én szabad vagyok, édesapjuk, akire nagyon nagy szükségük volna, bent maradt.

Még Zsuzsa vigasztalt engem, hiszen unokahúga, egykori menyasszonyom időközben férjhez ment. Ott döbentem rá, mennyivel nehezebb volt Árpiék helyzete, hiszen nem kellett gyermekekért és megélhetésükért aggódnom. Amikor elítéltek minket, kötelezően vagyonekobbzással is sújtottak, mire megvontam a vállamat – semmim se volt, de Zsuzsáékat felkeresték a végrehajtók, egy-egy ágyat hagytak meg, s néhány széklet. A könyvekért érkező antikvárius emberségesebb volt, egy nappal később érkezett, hogy az értékesebb könyveket eltüntethessék. Zsuzsát nem vették fel sehová, nem kapott végzettségének megfelelő állást, bedolgozóként filléres varrási munkákat hozhatott haza, hihetetlenül nehéz körülmények között éltek, és most a remény is messzire szállt.

A rendszer az amnesztiát kiharcolta propagandisztikus célokra. Bibó Istvánhoz beengedtek külföldi újságírókat, forgatócsoportokat. Ez a bátor, tiszta ember ország-világ elé tárta a bennmaradtak keserveit, név szerint is

megemlítve Árpiék. Bátor cselekedet volt. Eredményként három hónappal utánunk kiengedték Árpiék és még néhány embert, de több százán sajnos bennmaradtak. Bibó István minden évben írt Kádár Jánosnak határozott hangú levelet társaink kiengedésére. Választ nem kapott. Az utolsó elítélt '72-ben engedték ki. Ezt is kevesen tudják.

Azt is, hogy az amnesztiát csupán felfüggesztette a súlyos ítéletek végrehajtását, de bármilyen kis újabb ítélet esetén tovább kellett volna ülni akár az életfogytot. Sürgősen el kellett helyezkedni, mert akkor létezett még a közveszélyes munkakerülés büntügyi fogalma, ha valaki nem tudott 2 hónapon belül elhelyezkedni, elítélhették. Árpi régi munkahelyére visszavették, de vezetői állandóan piszkálták, vidékre nem mehetett, ami pedig szakmai munkájával járt. Ezért kilépett és rabtársai segítségével az Országos Fordító Irodánál helyezkedett el. A börtön fordítóirodájában kitűnően megtanult angolul, a BM részére sok „tiltott” könyvet és iratot fordíthatott, többek között Churchill Nobel-díjas emlékiratait. Az OFI-nál először műszaki anyagokat bíztak rá, majd kiderültek irodalmi kvalitásai, egyre érdekesebb és magasabb szintű műfordítói feladatokat kapott.

Rengeteget, éjt nappal téve dolgozott. Hiszen nemcsak ő személyesen, hanem az egész család is „legatársodott”. Mindenből kikoptak. Pótolni kellett a vagyonekobbzás következményeit, a növekvő gyermekek elemi igényeit.

Működött a „KGST”

Nem volt könnyű a visszailleszkedés saját gyermekei közé sem. Letartóztatásakor a legkisebb 1 éves, a legnagyobb 9 éves volt. Az apa személye számukra idegen, távoli szentkép volt, akit rajongva, végeredményben alig ismerve szerettek és hat éven át vártak haza. Most itt van a maga hús-vér valóságában, lényegében idegen, akinek nem is akármilyen helyet kell szorítani. Bizony sok korábbi rabtársunknál ez nagyon komoly feszültségeket és szomorú konfliktusokat okozott, de szerencsére a két Göncz szü-

lő olyan kitűnő érzékkel volt megáldva, hogy ezeket a reális ellentmondásokat feloldották.

Segítettük egymást, hiszen mindenki nehéz helyzetben volt. Munkát, orvost, jogászt szereztünk egymásnak. Működött a rab-KGST, ha valaki építkezett, nem csak pénzzel, kölcsönrel segítettük egymást. Gyakran egy jó beszélgetés is sokat jelentett. Árpinak ebben is nagy volt a klientúrája.

Árpi felfigyelt az Európa Kiadó és jelentős művek fordításával bízza meg. Iszonyatosan sokat dolgozott, gyakran el kellett vonulnia magányba, így a szigeteki Alkotóházba is. Már a hatvanas években meglátogattam ott. Mindig örült, kicsit felbukkanhatott fárasztó munkájából, kötetlenül és feszületlenül beszélgethettünk. Árpi beleszeretett Szigligetbe és környékébe, s ez átragadt reám is. Akkor még teljes értékű, igazi falu volt, távol a főúttól, őslakókkal, lovakkal, tehennel, szőlősgazdákkal, gyerekekkel. Elsétáltunk a Szent György hegyre, ahol Árpi megmutatott egy romos házat, folyondárral benöve, elhagyottan, rámutatott: ez a kedvence, ez az „ő háza”. Ott meláztunk, s eszembe jutott, hogy a Kisfogházban Angyal Pistával e csodálatos helyről beszélgettünk, és a siralomház mocskos zárkájában arról ábrándoztunk, de jó lenne öregkorunkban ott meghalni, s nézni a tó felett a naplementét.

Az évek haladtával Árpi már a legjobb angol műfordítók között tartották számon. Azért volt nagyon jó, mert kitűnően írt magyarul. Szinte újraalkotta a műveket, s ez nagyon igénybe vette. Emlékszem, egyszer éppen befejezte egyik nagy munkáját, s kimerülten ült székén. „Teljesen kiürültem” – mondta fáradt mosollyal. Mindent beleadott.

'85-ben nagyobb honoráriumot kapott és vett egy használt Wartburgot, de nem tudott vezetni. Nosza, 63 éves korában beiratkozott, megtanult vezetni, levizsgázott. Első önálló útjára elhívott. Egészen ügyesen forgatta a kormányt. Hihetetlenül rugalmas és tanulékony volt. Zsuzsával sokat kirándultak ezzel az autóval, egészen '90-ig.

► FOLYTATÁS A SZÉP SZÓ 2. OLDALÁN

Hosszú futásod véget ért

► FOLYTATÁS A SZÉP SZÓ 1. OLDALÁRÓL

Itt most nincs hely és idő, hogy a rendszerváltás előkészítésének és megvalósításának epizódjait ismertessem, amelyek során a liberális ötvenhatosok és a demokratikus ellenzék megtalálták egymást, s ebben Göncz Árpádnak fontos szerepe volt.

Pozsgay kontra Göncz

A nemzeti kerekasztal-tárgyalások befejeződtek, de időközben a legnagyobb csendben furcsa átalakítások történtek. A Néphadsereg irányítását kiszervezték a HM, vagyis a kormány alól, és egy önálló parancsnok alá rendelték, aki a tervek szerint közvetlenül a leendő köztársasági elnök ellenőrzése alá kerül. Vita volt a kerekasztalnál a köztársasági elnök megválasztásának módjáról. Az MDF a közvetlen elnökválasztás híve volt, az SZDSZ és a Fidesz viszont a parlament általi megválasztást tekintette biztonságosabbnak. Kirajzolódott egy veszélyes tendencia lehetősége: ha közvetlen elnökválasztás mellett döntünk, akkor, nem lévén országosan ismert politikuskunk, csak állampárti nyerheti meg, s ez a személy – valószínűleg – az akkor nagyon népszerű állampárti Pozsgay Imre lett volna, s az ő kezébe kerülne a hadsereg. Ez a kombináció olyan veszélyeket rejtett, amely ellen fel kellett lépni. Ezért a kerekasztal zárulésán bejelentettük a Fidesszel és a Kisgazdapárttal együtt, hogy nem írjuk alá a záróokmányt, és népszavazást kérünk négy kérdésről. Ezzel nem akadályozzuk meg a rendszerváltást, de a nép kezébe tesszük a döntést. Három kérdés igazi rendszerváltást jelentett, a negyedik volt a köztársasági elnök megválasztásának módja. A három kérdésben óriási többség szavazott a változásra (csak 200 ezren szavaztak a régi rendszerre), míg a köztársasági elnök választásának kérdésében pár ezer szavazat döntött.

Az első szabad választás ezután következett. Az MDF nyert, az SZDSZ lett a második legnagyobb párt, de Antall József egyedül nem tudott kormányt alakítani, kénytelen volt a Kisgazdák koalícióra lépni. De azt is felismerte, hogy olyan sok a 2/3-ot igénylő törvények száma, hogy a fékek között nem lehet felelősen kormányozni. Ezért nem visszautasítható ajánlatot tett Tölgyessy Péter frakcióvezetőnek, hogy átengedik a köztársasági elnöki széket az SZDSZ-nek, ha azt Göncz Árpád töltheti be, akit kisfű korától ismert, hiszen édesapja a Kisgazdapárt vezető személyisége volt.

El is fogadtuk az ajánlatot. Úgy tűnt, mindenki jól járt. Antall József designált miniszterelnök eladta nekünk a saját politikuskunkat, aki az ő atyai barátja volt, s mindezért cserébe hajlandók voltunk kiirtani a felesleges kétharmados törvényeket, amelyeket mi is el akartunk tüntetni.

Bona Pacta, caroamicitia szól a római jog egyik legfontosabb posztulátuma. Így lett Dr. Göncz Árpád közös akarattal köztársasági elnökünk, mindnyájunk javára.

Megbékélten váltak el

Antall elgondolása kezdetben azért tűnt számára kedvezőnek, mert a kedves, jó-ságos és szelídek látszó, a konzervatív oldal számára is teljesen elfogadható, nagy múltú, inkább író, mint politikus, az Irószövetség elnöke, nem fog beleszólni a napi dolgokba, mindent alá fog írni. Am hamarosan kiderült, hogy Árpád a legtöbb fontos kérdésben nagyon határozott, világos elképzelésekkel rendelkezik. Ráadásul komolyan vette alkotmányos feladatait, jelesen, hogy örködnie kell a demokratikus államélet zavartalansága felett. S tette mindezt ötvenhatos alapon, elfogadva a konzervatív és szociális hagyományok vállalható részét, az emberi jogok teljességét, a szabadság és szolidaritás elvét, vagyis a modern liberalizmust. Mindezt megtöltötte szeretettel. Nagy-nagy ember-szeretettel.

A nemzeti egyeztető tárgyalásokon a jogállami „forradalmat” nagyon gyorsan – s bizony sokszor a hályogkóvacs bátorságával – kellett véghezvinnünk, sok részletet nem tisztáztunk, s ezek pontosítása váratott magára. Ezt az időszakot az államhatalmi ágak elfészke-

Mécs Imre és Göncz Árpád FOTÓ: SZALMÁS PÉTER

lődésének neveztem. Meglehetősen vázlatos volt a köztársasági elnök jogköreinek és lehetőségeinek leírása, a mintájának vett 1946. évi törvény sem volt alapos és részletes, így „használatbavétel” közben kellett a joggyakorlatot és a szokásokat kialakítani, az értelmezéseket megfogalmazni. De pontosításra szorultak a végrehajtó hatalom jogkörei is.

Az összecsiszolódás nem ment feszültségek nélkül. A miniszterelnöknek fel kellett ismernie, hogy Árpád nagyon komolyan veszi feladatait, nem ír alá semmit láthatatlanul, és szelídebb formában ugyan, de a Becket Szent Tamás-i jelenség állhat elő. A baráti kapcsolat kezdett megromlani.

Drámaivá vált a helyzet 1990 őszén, amikor végre sor került szegény Antall József gyógykezelésére. Az események ismertek, ma már a történelem részei. Végül soron Göncz Árpád megakadályozta, hogy az újdonsült Köztársaság válságba kerüljön és hatalmával rákényszerítette a feleket, hogy tárgyalásokkal oldják fel a konfliktust. De a viszony a miniszterelnök és a köztársasági elnök között megromlott, amit tehetetlen személyek áskálódása elősegített és elmélyített. Magam mindkettejükkel jóban voltam, természetesen Árpáddal mélyebb volt a barátságom, próbáltam időnként szelíden közvetíteni, mindkettőnek panaszkodtam.

1993 decemberében a halála előtti napon felkereste Antall Józsefet, átadta neki a lehető legmagasabb állami kitüntetést, megcsókolta a homlokát és elbúcsúzott tőle. Megbékélten váltak el egymástól.

A „pult” másik oldalán

Árpád magas állását kedélyesen látta el, gőgnek vagy elbizakodottságnak a legcsekélyebb jelét sem adta.

Közvetlen volt és az is maradt. Leírok néhány, ma már anekdotikus jelenetet. Amikor ideiglenes köztársasági elnök lett, megválasztása után nyomban védőőrizet kapott. Hazavitték a Bécsi úti bérházba, ahol a lakásukat a gang-

ról lehetett elérni. Megérkeztek, mögötte az őrség. Árpád felnyúlt az ajtó fölé, leszedte a bejárati ajtó kulcsát az ajtófélfáról és az elhült örök előtt kinyitotta az ajtót, majd kihozta a szemetes vödört, nem engedte, hogy az őt elvegye, ő vitte le a kukához, mögötte ment a fegyveres őt. Filmre való jelenet volt.

Valahová el kellett mennie, engem is elvit magával. Hátra ültem a kocsiban, Árpád és Zsuzsa között. Négy motoros rendőr gördült elénk, bennem motoszkált a kisördög: Árpákám, ezek vertek minket 1988. június 16-án a Vörösmarty téren. Ugyan már, válaszolt Zsuzsa, ezek kedves, aranyos és szolgálatkész fiúk, múltkor főztem nekik teát... Szóval átkerültünk a pult másik oldalára. (Bár mostanában visszakerültünk, Árpáddal együtt.)

Örökölte a volt Elnöki Tanács apparátusát. Senkit sem küldött el, legfö-

jebb aki akart, elmehetett. Természetesen a kibővített új feladatokra új munkatársakat kellett választania. A régi munkatársak meghálálták nagyvonalúságát, tűzbe mentek volna érte. De bölcs is volt, amit tett, példának is szánta, ne legyen boszorkányüldözés. Tanúja voltam, amikor államtitkára okította: „Elnök úr! A Magyar Köztársaság elnöke nem szalad oda az emberekhez, és nem ragadja meg a kezüket, hanem áll a helyén és megvárja, amíg az emberek odajönnek.” Am az okítás hatása sem tartott sokáig, Árpád továbbra is szeretett odaszaladni az emberekhez, s fura módon ettől csak nőtt a tekintélye.

Árpáddal könnyű volt együttműködni, sokszor még beszélünk sem kellett egymással. Egy példát elevenítek fel. 1994-ben a Honvédelmi Bizottság elnökeként fogadtam a román hadügyminisztert, több zord tekintetű tábornoka

kíséretében. Szóba került az akkor aktuális atrocitássorozat is: eljárást indítottak azok ellen, akik Romániában házukra kitétték a román zászló mellé a magyart. A miniszter védte a munda becületét: a román emberek félnek a magyar revizionizmustól. Erre elmosolyodtam s megjegyeztem: ugyan mit csinálnánk hatmillió románnal? Erre a miniszter megenyhülve közölte: most járunk Göncz elnök úrnál, pont ugyanezt mondta. Majd odaveztettem a Margit-hídra néző ablakhoz, ahol a főváros ünnepe miatt a híd lobogódszibe öltözött, s minden második zászló a román trikolort idézte. Megdöbben. El tudja képzelni, hogy Bukarest főváros zászlaja a magyar trikolor legyen? Nem, válaszolta őszintén. Látja, a magyar embereket itt nem izgatja az önök háromszínű zászlaja, mondtam akkor még optimistán.

Ember tudott maradni

Göncz Árpád segítette befejezni a rendszerváltást, jó kedélyével, emberszeretettel, mélyről táplálkozó politikai érzékével fontos kiegyensúlyozó szerepet vitt, és az ország tekintélyét igen nagy mértékben növelte.

Konstruktív elnök volt, megteremtette a magyar köztársasági elnök közvetlen, szeretetreméltó, egyúttal méltóság-teljes alakját. Magasra tette a mércét, amelyet eddig még senki sem tudott megközelíteni, nemhogy meghaladni. Valódi, értékes példaképpé vált. Isten adja Magyarországnak, hogy sok Göncz Árpád formátumú politikusa legyen.

Elnöksége tizedik évében már kicsit unta, megfáradt, várta a végét. 78 éves volt, a negyedik miniszterelnök a partnere. Terveket szövögetett, hogy megírja könyveit először a tíz évről, azután az életéről. Irodalmi terveket is melengett.

Letéve a hivatalt, továbbra is hívogatták, nem tudott ellenállni, a könyvek megírása tolódt, tolódt.

Most már világos, hogy másoknak, fiataloknak kell könyveit megírniuk. Van mit.

Göncz Árpád Magyarország legkeservebb évszázadát élte végig, rossznál rosszabb időszakokat, rezsimeket, diktatúrákat, zsarnokságokat. Minden időszakban a jó, a nemes, az emberi oldalon állt. Mindig Ember volt, tiszta ember maradt. Sose kellett csalódnia önmagában.

Évekkel ezelőtt barátokkal, rabtársakkal, családtagokkal együtt szilvesztereztünk. Sorjázta a vidám emlékek, elnyomva a keserves kínládások hosszú időszakait, egykori nyomorúságunkat. Hajnaltáján Árpád felugrott, széttárta kezeit: Szép volt, jó volt, elég volt!

Isten Veled, Árpád!
2015. október 15-én

*

(Jelen soraim a „Hosszútávutók” című írásom felhasználásával készültek, amely megjelent László György-Wisinger Isván: Visszanézve c. kötetében. Megjelent 2007-ben a Glória Kiadó gondozásában.)

Felcséggel, Zsuzsával FOTÓ: NÉPSZAVA